

Тіщенко Валерій Володимирович

Національний університет «Одеська юридична академія»,

завідувач кафедри криміналістики,

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України

ЩОДО ЗМІСТУ І СТРУКТУРИ ТЕОРІЇ КРИМІНАЛІСТИКИ

Криміналістична наука пройшла шлях від аналізу, накопичення та узагальнення емпіричного матеріалу до науково аргументованих рекомендацій, які отримали теоретичне і методологічне обґрунтування та дістали відповідну практичну апробацію. Увага до теоретичних основ криміналістики стала виявлятися з кінця 30-х років минулого сторіччя завдяки роботам С.О. Голунського, Б.М. Шавера, С.М. Потапова, а надалі - А.І. Вінберга, С.П. Мітричева, Р.С. Белкіна, О.М. Васильєва, О.Н. Колесніченка, В.П. Колмакова, І.М. Лузгіна, О.О. Ейсмана, М.О. Селіванова та ін. У криміналістики з'явилося теоретичне підґрунтя, стали вивчатися закономірності механізму злочинної діяльності, механізму слідоутворення, технології слідчої діяльності, виокремлюватися поняття і категорії, теорії і вчення, утворюватися методологічні підходи.

Проте погляди на зміст, структуру і місце теоретичних положень криміналістики значно різняться, що вбачається при вивченні різних сучасних наукових джерел, серед яких монографії Р.С. Белкіна (2001), І.А. Возгіна (2003), Г.О. Зоріна (2001), Г.М. Мухіна, Д.В. Ісютіна-Федоткова (2012), В.О. Образцова (1995), О.О. Ексархопуло (1992), В.М. Тереховича (2015), та навчальна література. В підручниках з криміналістики теоретичні положення розміщуються у першому розділі, який має різні назви, зокрема: «Теоретичні основи криміналістики», «Теоретичні і методологічні основи криміналістики», «Криміналістична методологія», «Теоретико-методологічні засади криміналістики» або «Вступ до криміналістики». Цей розділ має різне

наповнення і крім питань предмету, системи, методів криміналістики інколи включає й погляди на природу криміналістики, її взаємозв'язок з іншими юридичними і неюридичними науками, історію та інші теоретичні і наукознавчі проблеми. Теоретичні положення розглядаються і в інших розділах криміналістики: в криміналістичній техніці, в криміналістичній тактиці та в криміналістичній методиці розслідування. Більш того, навіть окремі підрозділи криміналістики (наприклад, трасологія, документознавство) містять відповідні теоретичні засади й термінологічні роз'яснення.

Виникає питання: чи потрібно зосередити всі теоретичні положення криміналістики в одному розділі цієї науки, чи певним чином їх систематизувати, визначивши їх відповідний рівень і зв'язки?

Вважаємо, що перший розділ криміналістики може називатися «Теоретичні засади (основи) криміналістичної науки», куди включаються положення загальної теорії криміналістики і окремі теорії, а також вчення, що мають значення для дослідження злочинної діяльності, закономірностей слідоутворення (слідів у широкому їх розумінні) та діяльності з розслідування злочинів, тобто всієї об'єктно-предметної сфери криміналістики. Загальна теорія криміналістики являє собою систему світоглядних принципів, теоретичних концепцій, категорій і понять, методів і зв'язків, визначень і термінів, що відбивають весь предмет криміналістики [1, с.27]. Вона включає, на думку Р.С. Белкіна, наукові положення щодо предмета, природи, завдань, принципів і законів розвитку криміналістики, її мову (понятійно-категоріальний апарат), вчення про методи криміналістичної науки та криміналістичну систематику. Разом з тим, до елементів загальної теорії відносяться також положення, що стосуються закономірностей механізму злочину, виникнення інформації про злочин і злочинця, збирання, оцінки і використання доказів [1, с.34]. На базі вказаних положень формуються окремі теорії, що висвітлюють суттєві теоретичні положення скрізного їх використання у різних розділах криміналістики та

криміналістичної діяльності. До таких окремих теорій можна віднести теорію криміналістичної ідентифікації і криміналістичної діагностики, вчення про криміналістичну версію, про організацію і планування розслідування, про криміналістичні технології, криміналістичне прогнозування і криміналістичну профілактику, теорію криміналістичного моделювання, вчення про використання спеціальних знань у розслідуванні та деякі інші [2, с.35-97].

Виникає питання про систематизацію окремих криміналістичних теорій, оскільки простий їх перелік не дає можливості усвідомити їх як результат віддзеркалення елементів предмету криміналістики, які нерозривно пов'язані між собою. Систему окремих теорій і вчень пропонується подати у такому вигляді.

1. Криміналістичне вчення про злочин, яке включає такі окремі теорії: 1) про механізм і технологію злочину (злочинної діяльності); 2) про спосіб підготовки, вчинення і приховування злочину; 3) про навички і звички; 4) про ознаки злочину

2. Теоретичні положення, що відображують інформаційні процеси, які утворюють основу для пізнання сутності, обставин злочину і встановлення особи злочинця: 1) вчення про механізм слідоутворення; 2) вчення про виявлення, сприйняття, дослідження і використання криміналістичної інформації; 3) теорія криміналістичної ідентифікації; 4) теорія криміналістичної діагностики; 5) вчення про фіксацію доказової інформації.

3. Криміналістичні вчення про засоби і методи розслідування: 1) про криміналістичну версію; 2) про планування розслідування; 3) про організацію і технологію розслідування; 4) про встановлення і вивчення особи злочинця; 5) про вивчення особи потерпілого; 6) про криміналістичне прогнозування.

Вказаний перелік окремих криміналістичних теорій може бути доповнено з урахуванням суттєвих ознак, які, власне, дозволяють певні теоретичні положення звести на рівень теорії або вчення. До таких ознак слід віднести достатню наукову і практичну апробацію, специфічні функції, методологічну

забезпеченість, конкретні завдання, які вирішуються окремою теорією або вченням. Слід погодитися з тими авторами, які вважають, що до загальної теорії криміналістики слід віднести тільки ті окремі теорії, положення яких використовуються в різних розділах криміналістика, а не тільки в одному з них [3, с.28; 4, с.66].

Крім того, кожен розділ криміналістики – криміналістична техніка, криміналістична тактика і методика розслідування в своїх загальних положеннях містять ті теоретичні положення, які віддзеркалюють специфіку їх предмета дослідження. Так, в трасології розробляються теоретичні проблеми механізму утворення матеріальних слідів-відображень, в криміналістичній тактиці – вчення щодо тактичних прийомів і тактичних комбінацій тощо. Ці теоретичні положення недоцільно переносити в загальну теорію криміналістики [5, с. 81].

Таким чином, теорію криміналістичної науки складають загальна і окремі теорії, які доцільно розглядати в її першому розділі, а також теоретичні положення, які викладаються у кожному з подальших розділів криміналістики.

Список використаної літератури:

1. Белкин Р.С. Курс криминалистики /Р.С.Белкин. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. – 837 с.
2. Криміналістика / За ред. В.В. Тіщенко. – О: Видавничий дім «Гельветика», 2017. – 556 с.
3. Советская криминалистика. Теоретические проблемы. – М.: Юрид. лит., 1978. – 192 с.
4. Эксархопуло А.А. Основы криминалистической теории /А.А. Эксархопуло. – СПб: Изд-во С.-Петербург. ун-та, 1992. – 120 с.
5. Головин А.Ю. Криминалистическая систематика / А.Ю. Головин. – М.: ЛексЭст, 2002. – 335 с.